

{מחלוקת הראשונים בנאמנות העד אחד באכילת חלב לחייב קרבן}

יכול אפילו אין מכחישן תלמוד לומר או הודע אליו מכל מקום. נחלקו הראשונים בגדר נאמנות של עד אחד באכילת חלב, ועיקר המחלוקת הובא באריכות בש"ך (יו"ד סי' קכז טז) ובגר"א שם (ס"ק יב): **שיטת התוספות** בסוגיין וכן בקידושין (סה, ב) שהעד אחד נאמן רק באופן שהבעל דבר שותק, שכל הנאמנות של העד אחד הוא רק בצירוף דין שתיקה כהודאה של הנתבע, שביחד עם שתיקתו שהיא כהודאה, נאמן העד לחייבו קרבן. אבל באופן שהבעל דבר אומר 'איני יודע', נמצא שאין כאן הודאה כלל, ואין העד נאמן.

ולכן כתבו התוספות, שמה ששינו במשנתנו 'עד אומר אכל והוא אומר לא אכלתי פטור', לאו דוקא נקט 'לא אכלתי' שגם אם טוען שאינו יודע פטור, כיון שצריכים הודאתו בצירוף לעדות העד אחד. וכן מבואר בפשטות הסוגיא **ביבמות פז, ב**, שהגמרא אומרת, שמה שיש נאמנות של עד אחד באכילת חלב לחייב קרבן, אין מזה ראייה שעד אחד נאמן באיסורין, שהתם יש לו נאמנות משום שהלה שותק ושתיקה כהודאה. ואם כן, כיון שנאמנותו של העד אחד הוא רק בצירוף שתיקתו, כל הנאמנות הוא רק באופן שהוא שותק ולא באומר 'איני יודע'.

אבל **הרמב"ן קידושין סה, ב ועוד ראשונים שם - רשב"א וריטב"א** כתבו, שהלימוד של 'או הודע אליו מכל מקום' הוא לימוד על נאמנות העד באכילת חלב, ואינו שייך לשתיקתו כלל, אלא גם באופן שהלה אומר 'איני יודע' חייב קרבן מחמת העד. ורק באופן שטוען שלא אכל, שמכחיש דברי העד, אז לומדים מהמיעוט של 'ולא שידעוהו אחרים' שאין העד אחד נאמן.

וכתב הרמב"ן דזה שמצינו ביבמות שם דאין ראייה לדין ע"א נאמן באיסורין שיש כאן שתיקה כהודאה הוא רק בתורת דחייה דאינו ראיה, אבל לעולם למסקנא דע"א נאמן ה"ה כאן יש גזה"כ שנאמן לחייבו קרבן אפי' בלי שתיקתו כלל, וע"ש ברמב"ן שהאריך בכ"ז.

ובדעת הרמב"ם, כתב הש"ך (יו"ד קכז, טז) להוכיח שסובר כשיטת הראשונים שעד אחד נאמן אפילו בלי שתיקת הבעל דבר. אבל **בשלחן ערוך (יו"ד שם)** פסק להלכה כשיטת התוספות שרק אם הבעל דבר שותק נאמן, ובש"ך תמה דקיי"ל כשיטת התוס' במקום שרוב הראשונים פליגי דנאמן אפי' בלי צירוף שתיקה כהודאה.

והנה, בעיקר דין שתיקה כהודאה לתוס', כתבו התוס' ביבמות (פח, א) דאין הכוונה שהוא שותק ומודה לגמרי לדברי העד, דאז א"צ נאמנות העד, ומה החידוש או הודע מ"מ, אלא הכוונה ששותק באופן שנראה לו אמת ויש קצת רגלים לדבר לאמיתות דברי העד, ובאופן זה חייב בצירוף דברי העד. וע' עוד בתוס' קידושין (סו, א ד"ה רבא אמר). ועוד כתבו התוס' בקידושין (סה, ב) דמאחר דבעינן צירוף נאמנותו אין הע"א נאמן אלא במקום שהיה לבע"ד לידע וכו', והעד אמר לו כן דהיה לך לידע, אבל בדבר שלא היה לו לידע ההיא שתיקה אינה כהודאה, ואינו משיב לעד דפשוט אינו יודע, והו"ל כאילו אומר אינו יודע. וכ"ז כאמור נפסק בשו"ע כתוס' ורק במקום שהיה לו לידע.

{נאמנות ע"א לחיוב אשם תלוי}

והנה, עוד חידוש מבואר בשיטת התוס' בסוגיין, שכתבו גם בד"ה אמרו לו וכו' דבבא ע"א אכל וע"א לא אכל חייב אשם תלוי וכו', והתם נמי כתבו דמיירי בשותק ע"ש. והקשה במים קדושים שם וכן בלחם משנה ברמ' שגגות (פ"ח ה"ג) דהפסוק ולא שידעוהו אחרים קאי בחטאת, ומיח"כ"ת גם באשם תלוי יש דין כזה, ולכאורה התם אפי' ע"א לחוד יש לו נאמנות מלבד שתיקתו. וכתב הלחם משנה דבתוס' מבואר דדין זה ולא שידעוהו אחרים אינו רק בחטאת אלא בכל קרבן ואפי' אשם תלוי.

וע' שער המלך (שגגות ג, ב) שהאריך בדעת הרמ' שם דבאמת מחלק בין חטאת לאשם תלוי וכטענת הלח"מ.

{ביאור שיטת רבנן והמסתעף}

ספיקת הגמ' בטעם רבנן אם משום מיגו או דאדם נאמן על עצמו. למעשה במשנה לפנינו מפורש טעם רבנן משום מיגו שיכול לומר מזיד הייתי, ורק ע' ר"ש משאנץ בתו"כ ויקרא (חובה פ"ז ה"ד בסופו) וכן ברא"ש שטמ"ק כאן השמטות אות מג) דבברייתא אמרו רבנן טעם של אדם נאמן וכו' והנידון איזה מהם עיקר טענת רבנן. ובתוס' בב"מ (ג, ב ד"ה מה) כתבו דיתכן לפרש המשנה דהוא רק לדבריו דר"מ, וכ"ה בשטמ"ק כאן אות יא בהשמטות. ועוד האריך בזה הרשב"א בשו"ת (ח"ד סי' קט).

{דין ממשכנים לשיטת ר"מ}

מחלוקת ר"מ ורבנן. הקשו התוס' (ד"ה או דלמא, וכן ביבמות פז, ב) הלא חייבי חטאות אין ממשכנים כמבואר בב"ק (מ, א) וא"כ מה נוגע דינו של ר"מ אם סובר שפטור לא יביא ואין ממשכנים. ותל' דרק באומר שאינו מביא דלא נוח לו בכפרה אז אין ממשכנים אבל רוצה הכפרה ורק סובר שלא חטא ממשכנים, וע' משנה למלך (מעשה הקרבנות יד, יז) דזהו ג"כ כוונת התוס' ביבמות שם, [ודלא כגליון כאן].

ובנוי"ב בהגהותיו כאן העיר מתוס' ר"ה (ו, א ד"ה יקריב) דאחר זמן בל תאחר ממשכנים גם בחטאת א"כ נוגע אחר זמן בל תאחר.

ובעיקר הדין העיר בקובץ הערות (סי' סג אות יג) דמוכח כאן דלמעשה מביא קרבן בלי תשובה, דס"ל דלא חטא, והלא כפשוטו קרבן חטאת אינו מתכפר בלי תשובה, וע' לעיל (ז, א) שהארכנו בזה דכ"כ רש"י בשבועות (סוף"ק)

וגבור"א ביומא (פה, ב) חידש לעיל דא"צ תשובה, דבא על השוגג, אבל כפשוטו צריך תשובה, וכאן הרי לא שב. ומוכח דדין תשובה הוא רק דאם חטא ולא שב הוי בכלל זבח רשעים תועבה וכו', אבל אם הטעם שלא שב שסובר שפשוט לא חטא שלא אכל חלב אין זה מעכב הקרבן, וליכא דין חיובי דבעינן תשובה לכשרות הקרבן.

{גדרי אין אדם משים עצמו רשע}

מיגו דאי בעי אמר מזיד הייתי וכו'. ונחלקו רש"י ותוס', דתוס' למדו ברש"י דהוא סתם מיגו דיכול לומר כן, והקשו דהוי מיגו נגד עדים, ועוד אין זה מיגו טוב דאין אדם משים עצמו רשע, ולכן פירשו דאינו מדין מיגו דעלמא אלא דמפרש דבריו גופא דמה שאמר לא אכלתי היינו דלא היה אכילה לחייבו קרבן. וכן פי' הרמב"ן בב"מ (ג, א) דגם רש"י נתכוון לכך דמפרש דבריו ולא דיכול לטעון לומר כן ולכן נאמן דלא אכל.

ובתומים (כללי מיגו סי' פב אות יז) וכן בנחלת דוד בב"מ (ג, ב) דקדקו מדברי התוס' דרק אם הוא עצמו בא ומפרש דבריו דנתכוון לומר לא אכלתי שוגג נאמן, אבל אם אינו לפנינו ואינו מפרש דבריו אין אנו מתרצים דבריו בשבילו, אלא לא אכל כפשוטו ואינו נאמן וחייב קרבן. אבל כתב התומים, דברמב"ם (שגגות ג א) משמע דלעולם גם אנו טענינן דמסתמא זהו כוונתו. וכבר כתב השיטה כאן (השמשות אות י) שנחלקו בזה הרא"ש ור' שמעיה אם טוענים בשבילו, דהרא"ש אומר דטענינן ליה.

ובתוס' כתבו דגם לשיטתם דהוא עצמו מפרש דבריו סו"ס איך נאמן לומר מזיד הייתי, הלא קיי"ל דאין אדם משים עצמו רשע, כמבואר בסנהדרין ט, ב. והרמב"ן בב"מ (ג, ב) כתב דכ"ז בדין עדות ומדיני פלגינן דיבוריה, אבל בלי דין עדות ליכא כלל זה ואינו מביא קרבן אם אומר שלא אכל. ובתוס' כאן משמע דס"ל כן בכל ענין דאינו נאמן ולכן הקשו למה נאמן כאן.

וכתבו דרק ליפסל עצמו אינו נאמן אבל כאן מתכוין לטובה, ובב"מ הוסיפו דרוצה לעשות תשובה, ואין כופים אותו להביא חולין לעזרה. ונחלקו האחרונים בב' דבריהם, דהחת"ס (יו"ד סי' ד) פירש דאה"נ אינו נאמן, אבל סו"ס מאחר דכוונתו בזה להציל עצמו מאיסור הבאת חולין לעזרה, א"כ אין אנו כופים אותו לעבור על דבריו באומר שאינו רוצה לעשות עבירה, נמצא דאינו חידוש בהלכות נאמנות, אלא סו"ס אין כופים אותו לעבור על דבריו אם רוצה לעשות טובה ולעשות תשובה.

אבל בנוי"ב (תנינא אבהע"ז סי' כג) כתב דכוונתם דכל מקום דהעדות הוא לטובה ולתשובה באמת נאמן, ואפי' אם הוא עצמו אינו עובר שום איסור, אלא בא להציל אחרים מאיסורים וכו', ג"כ נאמן הגם דיש בזה משום משים עצמו רשע, ע"ש היטב.

{מחלוקת לדינא והאם חייב לחוש לעצמו בצנעא}

ברייטא בגמ' מחלוקת ר"י וחכמים, והיינו דלר"י נאמן נגד עדים, ואפי' בלי מיגו ונפק"מ גם בהיכ"ת דא"א להפרש דבריו נאמן ואינו מביא קרבן, אבל לחכמים רק במקום דמתרצים דיבוריה נאמן. ובגמ' אמר ר' נחמן דהלכה כר"י. ונחלקו לדינא הרמ' והראב"ד (שגגות יא, ח), דהרמ' פסק כחכמים ורק במקום דאפשר לפרש דבריו נאמן, והראב"ד השיג דלר"י נאמן בכל גווני והלכה כר"י כמבואר בגמ'.

וכתב הר"י קורקוס דהרמ' ס"ל דבכל הסוגיא לעיל דשו"ט בטעם חכמים משמע דהלכתא כחכמים ודלא כר"י. וע' כס"מ. ובחק נתן כתב דהרמ' מפרש דר' יוסף אמר דלא אמרה אלא בינו לבין עצמו וכו', דלא קאי על דין ר"י וגדר הנאמנות, אלא על ר' נחמן דר"נ לא אמר כן אלא לעצמו אבל לא ס"ל כוותיה.

והנה, ברש"י מפרש דבריו ר' יוסף דאפי' לר"י מ"מ בפני אחרים לא יאכל דלמא אתי לזלולי בטהרות והיינו שהרי יש כאן עדים דמעידים דהוא טמא. וכן לא יאכילם לאחרים, דנאמן רק לעצמו, אבל לאחרים יש עדות להיפך. אבל הראב"ד שם משמע שמפרש דהאיסור לו לאכול אינו ברבים אלא בפני העדים דווקא. כן דקדק במהרי"ט (ח"א יו"ד סי' כא).

והנה, כתב הבכור שור (יבמות פז, ב) דמשמע בדברי הראב"ד שם יסוד גדול דכל הגמ' כאן דנאמן לעצמו הוא רק לר"י, אבל לחכמים וכמו שפסק הרמ' דאינו נאמן אם אינו יכול לפרש דבריו אז אסור לו לעצמו בצנעא לנהוג כן בטהרה, והגם שיודע ודאי שהוא טהור מ"מ חייב לנהוג בעצמו בטומאה. ובע"כ האיסור הוא דמאחר דברבים חייב לנהוג כדברי העדים ממילא גם בצנעא אסור כמו הכלל הידוע דמשום מראית העין אפי' בחדרי חדרים אסור. אבל להראב"ד דנאמן בעצם, ורק בחוץ לאחרים או לעדים משום זלזול בעלמא ממילא מותר בצנעא.

ובאמרי בינה (שחיטה סי' ב) האריך דיסוד האיסור לחכמים הוא דמחוייב לחוש שמא טעה, ולכן חייב לדון כדברי העדים, אבל בבכור שור שם כתב דאין לומר כן דאינו מחוייב לחוש שטעה, ע' רמ' יסודי התורה (ח, ג).

ובעיקר הדין הגם דמשמע כן בראב"ד דלרמ' באמת אסור לעצמו, וכמשמעות הגמ' דרק לר"י מותר לעצמו, מ"מ כתבו כמה אחרונים (ע' שו"ת בית שלמה ח"ג סי' לג) ועונג יו"ט (סי' קנב) דמותר לעצמו בצנעא גם לרבנן, וכן כתב בחזו"א להלכה (ליקוטים ע' קע) דהרי הוא עצמו יודע האמת.

שפחה חרופה. דאי בעי אמר לא גמרתי ביאתי. ע' מנחת חינוך (מתוה קכט) דבע"כ אין העדות דגמר ביאתו, אלא ראו אותם כדרך המנאפים כמבואר במכות סוף"ק, וזה מספיק בעדותם דמסתמא גמר ביאתו. וכמו כן צ"ל לירושלמי (יבמות פ"ו ה"א) דאינו חייב אלא אם הוציא זרע, ולא מצינו שהעידו על זה אלא מסתמא גמר ביאתו והוציא זרע ג"כ. והוא חידוש כאן דא"צ יותר מהעראה, הגם דאינו חייב אלא בגמר ביאה, והאריך בזה גם באור שמח איסורי ביאה א, יט.

[ובמנח"ח נתקשה לפי"ז מאחר דלמעשה יש חזקה דנכלל זה בעדותם למה באמת נאמן לומר דלא גמרתי ביאתי וכו', ע"ש, וע' תו"י כאן דסו"ס לא ראו העדים כל המעשה, וגם ר"מ מודה כאן].
והרמ' (שגגות ט, ד) הביא דין זה להלכה, והקשה הלחם משנה דלדינא הרמ' פסק כחכמים ופשוט דאינו מביא קרבן דמתרצים דבריו דלא בעלתי שוגג אלא מזיד, וכל חידוש הגמ' רק לר"מ. ותמה רעק"א בגליון שם דבשפחה ל"ש זה דחייב קרבן אפי' במזיד, ואה"נ לשון הגמ' מודה ר"מ לחכמים וכו' ל"ד דכאן לכו"ע בעינן סברא זו, והחידוש הוא דגם ר"מ מודה לכך.

אמר אביי מודה היה ר"מ לחכמים וכו' דאי בעי אמר לא נתכוונתי לעדות. בגמ' כאן יש יסוד גדול בהלכות עדות, והובא בכמה פוסקים להלכה למעשה, ע' תו"י כאן שפ' בשם רבי דאפי' ראה המעשה מ"מ אם לא כיוון בשעת שמיעת הדיבור לעדות אין בעדותן כלום אם באו לאחר זמן להעיד. והוא חידוש גדול בהלכות עדות, דכדי להעיד אחר כך בעינן כוונה להעיד בשעת מעשה, ואם סתם ראו המעשה א"א להם להעיד אח"כ.
וכתב הבית מאיר (אבה"ע"ז סי' מב סק"ד) דבע"כ כ"ז רק כלשון התו"י באופן ששמעו עדות מפי בעל המעשה שהודה וכו', אבל ראו מעשה אז לא נאמר כלל כזה, והסברא שהתם בשמיעה שייך לטעות יותר ורק אם נתכוונו להעיד אח"כ אז נאמנים, אבל במעשה נאמנים בכל גווני.

ולהלכה מפורש בשו"ע (חו"מ סי' לו ס"א) דבכל גווני נאמן ואפי' לא נתכוון להעיד, והגר"א שם העיר מדברי הגמ' שם וכפ' התו"י דאם לא נתכוון להעיד אינו נאמן אח"כ, ובגר"א נקט העיקר כדברי התו"י כאן.
ולמעשה בעיקר הגמ' כתב בשער משפט (חו"מ ר"ס צב) דיל"פ דאין כוונת הגמ' כתו"י דאם לא נתכוון אינו נאמן אח"כ, אלא דיכול לומר דלא נתכוון להעיד ולכן עכשיו אינו זוכר כל פרטי המעשה ושייך שכחה יותר, ואינו טענה שלא בא להעיד, כיון ששכח המעשה, וכוונת הגמ' ליתן רק טעם למה יתכן לומר ששכח, כיון שלא נתכוון להעיד. , והביא שם לפרש כן משו"ת המהרי"ט (ח"א סי' יד). ובאמת כבר מפורש כן בגמ' כאן ברגמ"ה וכן בשטמ"ק כאן אות ד' בשם גליון מהר"י.

אבל ע"ש בשטמ"ק מהרא"ש, וכן דקדק בהגהות ברוך טעם על הבית מאיר שם מפשטות לשון רש"י דתלוי בכוונה כדי להעיד אח"כ, וכדברי התו"י, והוא חידוש גדול להלכה.

עוד ביאור שלישי הביא בשיעורי ר' שמואל (מכות ו, א אות רפה) דלעולם י"ל דנאמן אח"כ בב"ד, ורק כוונת הגמ' לחיוב קרבן שבועה, דהתם כתיב והוא עד וכו' וכדי שיתחייב קרבן שבועה הוא רק אם נתכוון להעיד, וראה המעשה בתורת עד, והוא עיקר הגמ' כאן רק לגבי חיוב קרבן. ומ"מ כתב הגרש"ר שהדין מחודש, וגם דין זה לא מצינו בפוסקים דבלי כוונה להעיד אינו חייב להעיד ע"ז בב"ד.

ב' לשונות בגמ' אם קאי על שני תמחויין וכו', והיינו דמשנתינו בשיטת ר' יהושע ותמחויים מחלקים, ולפי"ז כתב בתו"י בע"כ ברישא דאכל חלב וחלב בהעלם א' דאינו חייב אלא אחת היינו בתמחוי א', ובסיפא בשני מינים כמו חלב ודם וכו' היינו ג"כ תמחוי א' ויש חילוק קרבנות מצד שני שמות.

ויש קושיא מפורסמת מבית הלוי (ח"ג סי' לא) דהלא כל חלב ודם בע"כ הם ב' תמחויים ות"ל שחייב קרבן אפי' בלי חילוק שמות, דהלא דם שבשלו פטור כמבואר במנחות (כא, א), ובע"כ דם היינו דם חי, ואילו חלב חי פטור כמבואר בפסחים (כד, ב) דהוי שלא כדרך אכילה, וא"כ לעולם חלב ודם הוי ב' תמחויים, ובע"כ במשנה עצמה מוכח דלא כר"י, ורק משום שני שמות חייב ב'.

ובבית הלוי כתב דמשכח"ל במבושל בחמה, דחלב כפשוטו חייב בחמה דאינו שלא כדרך דהוי מבושל, ודם רק באור אינו חייב אבל בחמה חייב כמבואר במנחות שם. אבל העיר דלתוס' בפסחים (כד, ב) מבואר דחלב מבושל בחמה ג"כ שלא כדרך אכילה, והדק"ל. וע"ש דבע"כ לתוס' צ"ל דהגמ' כאן כמ"ד דחייב גם בדם שבשלו ע' מנחות שם.

ובשו"ת דובב מישרים (ח"ג סי' פד) כתב ליישב עפ"י דברי התוס' בשבת (סח, ב) דתינוק שנשבה גם ר"י מודה דאין בו חילוק תמחויים, וא"כ משכח"ל שפיר דין המשנה בחילוק שמות דווקא בתינוק שנשבה, דאפי' אין בו חילוק תמחויים מ"מ יש בו חילוק שמות.